

повића. Аутор је сачинио не само једну синтезу, сачињену на основу богате изворне грађе и релевантне домаће и стране литературе, већ је дао и поглед на врло комплексне друштвене, политичке, као и црквене прилике у Србији у позном XIII и раном XIV столећу, а такође

и на улогу краљице Јелене у њима. Краљица је приказана као активан чинилац међународних односа, унутрашње политике, и посебно као међа двеју култура и цивилизација које је и сама својим делом оличавала.

Борис Стојковски

Епископ Јован (Пурић): Еколошке теме

Београд : Задужбина светог манастира Хиландара, 2013

147 стр. : илустр. ; 21 cm

ISBN: 978-86-7768-067-1

У издању Задужбине светог манастира Хиландара, а са благословом игумана ове свете српске царске лавре, као шеста књига у едицији Савремено богословље, објављена је књига *Еколошке теме*, аутора Епископа Јована (Пурића).

Из наднаслово књиге – *Литургија, свети, есхаџон – еклисиологија и еклисиолошка екологија*, види се спремност аутора да се ухвати у коштац са савременим проблемом, који је очигледан у свим деловима света и који је инспиративан за промишљање и покушаје решења. У самом уводу – „Еколошки проблем као проблем односа човека према свету“ – Владика Јован јасно исказује свој став на дату тему, на који се надовезују два наредна поглавља: „Хришћанска теологија и екологија“ и „Званични документи Православне Цркве о проблему еколошке кризе“. На тај начин ау-

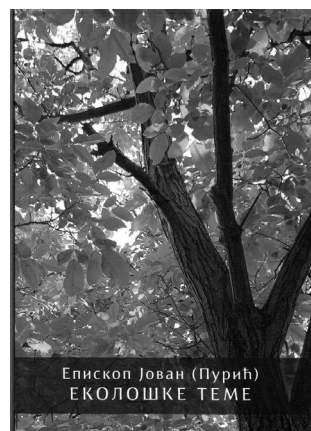
тор у првом делу књиге говори о савременим покушајима да се проблем превазиђе из визуре најпознатијих православних богослова, уз акценат на документу са Међуправославне конференције о заштити животне средине, која је одржана на Криту 1991. године. На овој конференцији су донети закључци који се могу сматрати својеврсним смерницама за даљи приступ еколошком проблему од стране православних теолога. Истакавши да Православна Црква не би требало да постане нити да се поистовети ни са каквим еколошким покретом, партијом или идеолошким и философском организацијом, аутор акцентује речи са поменуте конференције да „Црква треба да обрати пажњу на православни еухаристијски и подвижнички етос, који је обележје православног односа према природи“. Врло је значајно

што је Владика документ са конференције на Криту инкорпорирао у свој поглед на решавање еколошког проблема, јер је на тај начин потврдио спремност целе Цркве да созерцава и успешно реши проблем. Тумачење и ширење димензија самог документа јасан је правац у методологији рада Епископа Јована, који пишући књиге *Христологија* и *Социологија* детектује проблем који је еклисиолошки и антрополошки, а изнедрен је из нераздевања – односно – непоштовања христологије, а самим тим и социологије. Величина рада јесте у томе што поменути документ даје смернице за даља промишљања и за напредовање у превазилажењу проблема на пољу екологије. Да је Владика Јован само донео документа са разних конференција, сабравши их у једну књигу, његов труд не би био оригиналан, и не би могао да буде ауторски, већ би то био само преводилачки допринос. На овај начин Владика Јован потписује стваралачки и оригинални рад који се ослања на мисли великих православних богослова који су говорили на тему екологије: Митрополита пергамског Јована Зизјуласа, Епископа браничевског Игнатија, о. Јована Романидиса, Илије Икономуа и Христа Јанараса.

Други део књиге почиње поглављем „Антрополошки егоцентризам – извор еколошке кризе“, у коме Владика детектује проблем и про-тагонисту. Затим следи „Допринос православног богословља решавању проблема еколошке кризе“, али

и наставак разлагања проблема у поглављима: „Грехопад Адамов – праизвор еколошке кризе твари“ и „Оваплоћење Бога Логоса – источник нове твари и новог човековог односа према творевини“, где се описани проблем превазилази и надилази. Врло су значајни следећи одељци: „Антропокосмички допринос светотајинске екологије решавању данашњег еколошког проблема“ и – као смислени наставак – „Решење еколошке кризе, које је немогуће ван искуства Литургије и подвижничтва Цркве“. Владика Јован је узео за пример антрополошко–социолошку проповед Светог Јована Златоуста која му је послужила као својеврсни православни допринос решавању еколошког проблема. На тај начин, аутор је истакао светоотачко предање у контексту решавања савремених проблема.

Четири последња одељка представљају закључак и решење датог проблема: „Четири елемента православног Предања – допринос Цркве решавању еколошке кризе“, „Литургијска љубав према творевини – једини истински покретач еколошког деловања“, „Светотајинска космичност Божанствене Литургије“ и „Литургија као Света Тајна обједињења и уцелосјења света у

Христу“. Владика Јован наглашава да Црква излаз из данашњих озбиљних еколошких проблема и претеће еколошке катастрофе налази управо у односу човека и Бога, који је омогућен Оваплоћењем Логоса, а даље се остварује учешћем у литургијској заједници, баш зато што повезује еколошку кризу са антрополошком кризом и спасење света са спасењем човека. Литургија има и сотириолошке и космолошке импликације, с обзиром на то да цела творевина бива узнета Богу ради живота преко човека који је *іосіодар свѣта створеної*. Решење еколошке кризе лежи у оживљавању литургијског етоса у народу, што би омогућило излечење „на смрт рањене природе“ погођене човековом небригом и деструктивношћу и надаспе – егоизмом.

У прилогу на крају ове књиге Владика Јован (Пурић) доноси став Руске Православне Цркве у вези са актуелним еколошким проблемима, те на тај начин заокружује целину.

Значај ове књиге – поред покушаја да се један савремени проблем који захвата цео свет, превазиђе и реши – јесте у томе да се исти проблем рашчлани и систематизује по слојевима како би био доступнији и уочљиви свим људима. Антрополошки гледано, како аутор наводи, потпуно је јасно да је похлепни и похотни конзумеризам последица и пројава фундаменталне егоцентричности човекове. Владика добро уочава и упозорава да је егоцентричност појам много ширега оп-

сега од пуке себичности: он подраумева читав један поглед на свет и начин живота, чији центар није општење са Другим, са другима, већ егоцентрична индивидуа са својом вољом за моћ и уживање, која све друге и свеколику твар доживљава као пасивни објект својих жеља, који сву творевину употребљава и злоупотребљава за своје егоистичне циљеве. Кључни проблем савремених научно–технолошких, социо–етичких, политичко–економских приступа еколошком проблему је у томе што се баве тим проблемом површно и ограничено, из перспективе свог недуховног искуства, а превиђајући духовне аспекте тог проблема, који је у својој суштини духовни проблем, проблем антропоцентризма. Аутор је на тај начин овај проблем ставио пред цело човечанство. Третирање еколошког проблема као пуког социо–технолошког проблема, то јест проблема који се може решити организованим социо–технолошки ангажманом цивилизације, унапред је осуђено на неуспех, јер такав приступ потпуно превиђа чињеницу да еколошки проблем „обухвата читаво питање места човековог на Земљи и у свемиру, да је еколошки проблем – холистички и глобални проблем који је последица човекове самопрокламоване, апсолутне и аутономистичке доминације над Земљом“.

Владика је истакао да се еколошка криза пројављује у виду неконтролисаног и прекомерног експлоатисања и исцрпљивања природних

ресурса који су неопходни за биолошки опстанак људског рода и за наставак живота не само људске цивилизације, већ и читавог биосистема планете Земље; у виду све већег и, у извесним случајевима, неповратног загађења читаве биосфере – природних ресурса (земље, воде, ваздуха, мора, озонског омотача...); у виду прогресивног уништавања шума и плоднога земљишта, те изазивања мутација и истребљивања биљних и животињских врста у читавој биосфери; у виду неконтролисаног експериментисања са природним силама и злоупотребе истих (фисија и фузија атома, производња атомске и нуклеарне енергије у војне и мирнодопске сврхе); у виду производње нових и у природи, до нашега времена, непознатих неорганских хемијских и органских биохемијских једињења, са канцерогеним, мутогеним дејством, од којих многа не могу да буду укључена у природни процес биолошке разградње; у виду научно–технолошког настрадања на саме темеље живота („улазак“ у људски геном, генетски инжењеринг, клонирање...); и, коначно, у виду уништења хармоније природе, где нам недвосмислено постаје јасно да су све ове пројаве еколошке кризе директне последице погрешних људских активности усмерених против добра саме творевине Божије. Владика подвлачи и тиме буди савест свих нас, да нема другог изазивача еколошке кризе осим човека, односно рода људског

који је својим експлоататорским односом према природи и деловањем на исту изазвао и продубљује еколошку кризу. То антиеколошко деструктивно деловање на природу директно проиходи из човековог погрешног схватања самога себе и света око себе, тј. из једне погрешне антропологије коју православно богословље препознаје као екстремни антрополошки егоцентризам или антропомонизам.

Аутор истиче допринос Митрополита Јована Пергамског, једног од православних богослова који су се највише бавили проблемом еколошке кризе, који се састоји у анализи речи америчког историчара Лин Вајт, који је био у праву када је одговорност за појаву еколошког проблема приписао теологији Западне Цркве, која је, наводимо по Владикином цитату, „експлоатисала стихове из Књиге Постања, у којима је садржана Божија заповест првим људима да ‘владају земљом’, да би охрабрила људе, како је Декарт то отворено устврдио, да буду ‘господари и поседници природе’“.

Епископ Јован истиче да је православно богословље кључ за решавање еколошкога проблема и кризе види у повратку христолошкој антропологији Цркве, тј. кроз редефинисање човековог разумевања самога себе, своје функције унутар творевине, свога односа према другима и према свету који га окружује, у светлу учења Православне Цркве о Богочовеку Христу као Архетипу човека. Православно

богословље треба да, у дијалогу са савременом еколошком науком, артикулише тај дубински и целовити приступ еколошком проблему, који би се бавио самим антрополошким и теолошким коренима и узроцима еколошког проблема, његовом макроеколошком суштинском, а не само његовим спољашњим симптомима, пројавама и последицама, тј. микроеколошком феноменологијом.

Закључујући после сагледане анализе проблема, аутор еколошки проблем гледа из радикално другачије перспективе: теолошке и еклисиолошке, есхатолошке перспективе човека као словесне круне и свештеника творевине, односно света као Дома човековог и потенцијалне свете тајне човековог општења са Богом. Такав однос се открива у опиту, учењу и Предању Православне Цркве, а пројављује у свој својој животворној пуноћи, пре свега, у Божанској Литургији Цркве и, из ње извирућем, богословљу света као Свете Тајне Божанске љубави према човеку, другим речима у светотајинској екологији Цркве. Методолошки поступак који је аутор применио у литургијском приступу еколошком проблему органски извири из литургијског Предања Цркве. Неизбежан је отуда закључак да је данашња еколошка криза директна последица вољног одступништва савремене цивилизације од истине оваплоћења и спасења у Христу – Новом Адаму и, у том смислу, од истине „нове твари у Христу“, истине човековог

новог, литургијског, евхаристијско–подвижничког односа према целокупној творевини Божијој. Зато се, са становишта Православне Цркве, решење данашње еколошке кризе не може тражити искључиво у „активностима које су подређене начелима политичке економије, већ у повратку начелима Божанске икономије“, то јест превасходно у повратку човека Богу и свом истинитом ипостасном идентитету, у обнови правилног односа човека према Другоме – и Богу, и ближњима и читавој творевини.

Епископ Јован истиче четири елемента јединственог етоса Православне Цркве који могу да се сагледају као четири фактора који могу да допринесу промишљању и решавању општељудског проблема еколошке кризе, а то су: *литургијски етос*, односно евхаристијски етос благодарног примања и узвраћања свеколике творевине Богу Творцу и Спаситељу; *иконографски етос*, који је, по својој суштини, такође литургијски етос, који материју чини „отвореном“ за дејствовање нестворених енергија Божијих у њој, и који је преображава у икону – место стварног енергијског присуства нествореног у створеном, нематеријалног у материјалном и невидљивог у видљивом; *подвижнички етос*, који је саставни део литургијског етоса; као етос самоограничавања у односу према свему Другоме (ближњем, творевини живој и неживој); као етос посничког уздржавања од по-

грешног односа према творевини – односа „објективирања“, „утилитаризовања“ и „конзумирања“ творевине, уз дубинско поштовање свега створеног као бескрајног вредног и смисленог дара Божијег човеку и имања Божијег; *есхатолошки еџос*, који, такође, извире из Литургије Цркве као Свете Тајне Царства Божијег; као етос литургијског предокушања–опитовања Парусије, Царства Божијег, започетог већ овде и сада у Светој Ев-

харистији; као етос предучествовања у испуњењу и осмишљењу свега створеног и постојећег – у Христу, у космичко–есхатолошком Телу Христа Парусије, када ће „Бог бити све у свему“. Ова четири начела аутор истиче јер извиру из Предања Православне Цркве, а закључује да треба да буду полазна начела у одређивању начина и праваца за правилан и делотворан приступ еколошком проблему.

Ивица Чауровић

Hellmut Flashar: *Aristoteles : Lehrer des Abendlandes*

München : Beck, 2013

416 стр. : илустр., карте; 21 cm

ISBN: 978–3-406–64506–8

Аристотел – учитељ Запада

Готово ниједан други мислилац није трајније и дубље одредио духовни развој Запада но што је то случај са Аристотелом из Стагира (384– 22. пре Христа). Хелмут Фласхар, професор класичне филологије на Универзитету у Минхену и дугогодишњи уредник немачког издања Аристотелових списа, написао је, као суму вишедеценијског изучавања грандиозног дела овог горостаса философије, његов живи и вишеслојни портрет.

Живот и дело Стагиранина стоје у средишту овог свеобухватног и надасве разумљиво написаног портрета. Извори о животу Аристотела, рођеног 384. године пре Хр. у Ста-

гири, на тракијско–македонској међи, сина лекара који потиче из лозе Асклепија (Ескулапа) су нам још из антике познати – са једне стране Диоген Лартије са својим делом *Животи и мисли познатих филозофа*, са друге *Vita Marciana (Codex Marcianus Gr. 227)* која се састоји из двају листова из 13. века који се чувају у Националној библиотеци Св. Марка у Венецији. По-

